

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

BILISH JARAYONIDA IDROKNING O‘RNI VA XUSUSIYATLARI

Qadirova Ulbo‘lsin Oybek qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim fakulteti

Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 25-2 guruh talabasi

E-mail: qadirovaumida21@gmail.com

Ilmiy rahbar: Saliyeva M.M

sayliyevamashkura94@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19429472>

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada idrokning psixologik mohiyati, uning shakllanish jarayoni va inson bilish faoliyatidagi o‘rni yoritilgan. Idrokning asosiy xususiyatlari - yaxlitlik, mazmunlilik, barqarorlik, selektivlik, strukturalik, konstantlilik va harakatlilik kabi jihatlar ilmiy asosda tushuntirilgan. Shuningdek, idrokning turlari va unga ta’sir qiluvchi omillar ko‘rib chiqilgan. Maqola inson psixikasining muhim jihatlarini anglash, ta’lim va tarbiya jarayonlarida idrokning ahamiyatini aniqlashga xizmat qiladi.*

***Kalit so‘zlar:** Idrok, sezgi, bilish jarayoni, psixologiya, yaxlitlik, selektivlik, barqarorlik, konstantlilik, idrok turlari, ong, diqqat*

***Аннотация:** В данной статье рассматриваются психологическая сущность восприятия, процесс его формирования и его роль в познавательной деятельности человека. Основные характеристики восприятия — целостность, осмысленность, устойчивость, избирательность, структурность, константность и активность — объясняются на научной основе. Также анализируются различные виды восприятия и факторы, влияющие на него. Статья способствует пониманию ключевых аспектов психики человека и подчеркивает важность восприятия в процессе обучения и воспитания.*

***Ключевые слова:** восприятие, ощущение, познавательный процесс, психология, целостность, избирательность, устойчивость, константность, виды восприятия, сознание, внимание.*

***Annotation:** This article discusses the psychological essence of perception, the process of its formation, and its role in human cognitive activity. The main characteristics of perception - wholeness, meaningfulness, stability, selectivity, structurality, constancy, and activity - are explained on a scientific basis. Various types of perception and the factors influencing it are also analyzed. The article contributes to understanding key aspects of human psychology and highlights the importance of perception in education and upbringing.*

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

Keywords: Perception, sensation, cognitive process, psychology, wholeness, selectivity, stability, constancy, types of perception, consciousness, attention.

KIRISH. Insonning tashqi olam bilan bog‘lanishi va uni bilishi ko‘plab psixik jarayonlar orqali amalga oshadi. Bu jarayonlar orasida idrok eng murakkab va ahamiyatli bo‘lgan bilish jarayonlaridan biridir. Sezgilari insonga alohida belgilarni yetkazsa, idrok ushbu belgilarni birlikda qayta ishlaydi, birlashtiradi va ongda yaxlit mazmunli obraz hosil qiladi. Inson voqelikni shunchaki ko‘rib, eshitib yoki his qilibgina qolmaydi; aksincha, uni tushunadi, talqin qiladi va o‘z tajribasi bilan bog‘laydi. Shu bois idrok ongning faolligi, tafakkur bilan uzviy bog‘liqligi va xotira bilan o‘zaro aloqadorligi bilan ajralib turadi.

Psixologiya fanida idrokning o‘rganilishi insonning kundalik faoliyatini, o‘quv jarayonini, kasbiy ko‘nikmalarini va atrof-muhitni anglash darajasini chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi[1.15]. Ta’lim jarayonida idrokning xususiyatlari o‘quvchilar materialni qay darajada tez, aniq va mazmunli o‘zlashtirishi bilan bog‘liq. Shu sababli idrokning mohiyati va uning tarkibiy qismlarini chuqur o‘rganish psixologiya, pedagogika, kommunikatsiya, tibbiyot hamda tajriba fanlarida muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Idrok - bu inson sezgi organlari orqali kelgan ma’lumotlarni qayta ishlash, ularni yaxlit holda tushunish va ongda ma’lum predmet yoki hodisa sifatida aks ettirish jarayonidir[2.45]. Bujarayon quyidagi jarayonlar bilan bevosita bog‘liq: sezgi - idrok uchun “xom ashyo” ta’minlaydi; diqqat - idrokni yo‘naltiradi; xotira - ko‘rgan narsani tanish va anglashga yordam beradi; tafakkur - idrok jarayonini chuqurlashtiradi; tasavvur - idrokni to‘ldiradi va boyitadi. Demak, idrok - ko‘p qatlamli, murakkab va faol psixik jarayondir. Idrokning kengaytirilgan xususiyatlari. Yaxlitlik: Idrok predmetni alohida elementlarga bo‘lib emas, balki umumiy obraz sifatida qabul qiladi. Masalan, uyga qaraganda uning devorlari, tomi, eshigi alohida ko‘rinsa ham, biz uni bir butun uy sifatida idrok qilamiz[3.89]. Mazmunlilik: Idrok qilinayotgan narsa bizning ongimizda ma’lum ma’noga ega bo‘ladi. Bu ma’no insonning tajribasi, bilimi va avvalgi kuzatuvlari asosida shakllanadi. Barqarorlik: Tashqi sharoit o‘zgarsa ham, idrok qanchadir darajada o‘zgarishsiz qoladi. Masalan, ob’ektni uzoqroq masofadan ko‘rsak yoki yorug‘lik o‘zgarsa ham, uni tanishda davom etamiz. Selektivlik: Atrof - muhitda juda ko‘p axborot bo‘lsa-da, biz ulardan eng muhimlarini tanlab qabul qilamiz. Tanlab idrok qilish insonning ongli faoliyatida muhim rol o‘ynaydi. Strukturalik: Idrok predmetning bo‘laklarini o‘zaro bog‘lab, yaxlit struktura hosil qiladi. Bu murakkab obyektlarni tez va to‘g‘ri tanib olishga imkon beradi. Konstantlilik: Ko‘rinishdagi o‘zgarishlarga qaramay, predmetning asl xususiyatlarini idrokda

“Yosh tadqiqotchilar va talabalar ilmiy faoliyatida innovatsiya, integratsiya va zamonaviy ta’lim muammolari: nazariya va amaliyot” mavzusidagi Respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallari to’plami. I son (2026-yil, 1-aprel)

o‘zgarmagan holda saqlab qolishdir. Masalan, kitobni turli burchaklardan ko‘rsak ham, biz uning shakli o‘zgarmaganini bilamiz. Harakatlilik: Idrok o‘z - o‘zidan emas, balki faol surishtiruv asosida shakllanadi. Inson ko‘zlarini harakatlantirib, predmetni turli tomondan kuzatib, uni tahlil qiladi. Emotsionallik: Idrok insonning ichki emotsional holatiga bog‘liq. Yaxshi kayfiyatda atrof yanada yorqin va yoqimli tuyuladi, yomon kayfiyatda esa xiralashadi. Motivatsionlik: Ehtiyojlar va maqsadlar idrokning yo‘nalishini belgilaydi. Odam och bo‘lsa, oziq-ovqatga doir belgilarni tezroq sezadi.

Idrokni bir necha asosiy guruhlarga bo‘lish mumkin: Sezgi turiga ko‘ra: Ko‘rish idroki; Eshitish idroki Hid idroki; Ta‘m idroki; Teri-taktil idrok; Murakkab shakldagi idroklar: Vaqt idroki; Makon idroki; Harakat idroki; Nutq idroki; Ijtimoiy idrok (odamni tanish, hulqini baholash); Faoliyat turiga ko‘ra: Estetik idrok (san‘at asarlarini idrok qilish); Texnik idrok (mexanizm va uskuna ishlashini tushunish); Professional idrok (shifokor, rassom, uchuvchi idroki); Idrok jarayoniga ta’sir qiluvchi omillar; Ichki omillar: Diqqat; Xotira; Tajriba; Motivatsiya; Kayfiyat va emotsional holat; Temperament; Tashqi omillar; Yorug‘lik; Masofa; Shovqin; Harorat; Atrof-muhitning umumiy sharoiti; Bu omillar idrokning tezligi, aniqligi va to‘g‘riligiga kuchli ta’sir ko‘rsatadi[4.67].

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, idrok insonning ongli faoliyatining negizini tashkil etadi. U sezgi organlaridan kelayotgan xabarlarini qayta ishlaydi, tahlil qiladi va ularni ma’noli shaklga keltiradi. Idrok jarayonining to‘g‘ri rivojlanishi va boshqarilishi insonning muloqotda, ta’limda, kasbiy faoliyatda, ijtimoiy munosabatlarda va kundalik hayotda yanada samarali faoliyat yuritishiga xizmat qiladi. Shu bois idrokning mexanizmlarini o‘rganish nafaqat psixologiya fanining, balki butun insoniyat faoliyatining dolzarb vazifalaridan biridir.

Adabiyotlar:

1. G‘oziev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002.
2. Davletshin M.G‘. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2005.
3. Vohidov M.V. Bolalar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
4. G‘oziev E.G‘. Psixologiya fanidan izohli lug‘at. – Toshkent, 2003